

OSSIANİZM VE BEŞ HECECİLER

Ossianism and Five Syllabists

Emrah PELVANOĞLU*

ÖZET

18. yüzyıl İskoç şairlerinden James Macpherson'un oluşturduğu Ossian miti, 19 ve 20. yüzyıldaki romantik, ulusalcı hareketleri etkilemiş ve bu etki kıta Avrupa'sından, Amerika'ya kadar birçok halkın uluslaşma sürecinde önemli izler bırakmıştır. 20. yüzyıl başındaki Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli ölçüde Ziya Gökalp'in yön verdiği ulusçu hareket, Beş Hececiler olarak adlandırılan genç şairlerin birçok şiirinde de poetik ifadesini bulmuştur. Bu makalede Beş Hececilerin ulusçu söylemiyle Batılı ulusçu hareketleri etkilemiş Ossiancılık arasında dolaylı bir ilişkinin kurulup kurulamayacağı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

James Macpherson, Ossiancılık, folkloristik söylem, Beş Hececiler, şiir.

ABSTRACT

The myth of Ossian which was made by the Gaelic poet James Macpherson, had had a great influence on the romantic nationalist movements of 19th and 20th century. The nationalist movement in the Ottoman Empire was commonly orientated by Ziya Gökalp in the first quarter of 20th century, found a poetic expression in the works of young poets who were called "Five Syllabists". The aim of this article is to discuss if there would be an indirect influence of Ossianism on Five Syllabists or not.

Key Words

James Macpherson, Ossianism, folkloristic discourse, Five Syllabists, poetry.

Öcal Oğuz, editörlüğünü yaptığı *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'nda (2004), "Araştırmaların Tarihi" başlığı altında Avrupa ve Türkiye'de Halkbilimi çalışmalarının kapsamlı bir özetini sunar (31–67). Yazısının James Macpherson (1736–96) ve Ossiancılık ile ilgili bölümünün sonunda ilginç bir okuma önerisinde bulunur. Oğuz'a göre Ossiancılık halk kültürüne ve edebiyatına dayalı bir şiir okulu oluşturmuş ve bu okul, Ossiancılığı takip eden aydınların halk şiirine yönelmelerini sağlayan öncü bir akım yaratmıştır. "Bu nedenle dolaylı da olsa Türkiye'de 'Beş Hececiler' ve 'Ossiancılık' arasında pekâlâ ilişki kurulabilir" (34). Bu yazı tam da Oğuz'un önerisine uyarak, 18. yüzyıl Britanya'sında ortaya çıkan Ossian akımının, 20. yüzyıl başındaki Osmanlı İmparatorluğu'nda

hece vezni etrafında şekillenen tartışma ve arayışlarla olan benzerliklerini ve ilişkisini tartışacak hece hareketini ve özellikle "Beş Hececiler"i bu bağlamda değerlendirecektir.

İlginç bir tesadüfle hem Beş Hececiler hem de James Macpherson ve Ossiancılık hakkındaki Türkçe kaynaklar gayet sınırlıdır. "Millî edebiyat" olarak adlandırılan bu dönemin önemli figürlerinden olan bu beş şairle, Avrupa halklarının uluslaşma süreçlerinde başat bir etki yaratmış Ossiancılığın Türkçe literatürde bu kadar ıskalanmış olması düşündürücüdür. Hecenin beş şairi üzerine yapılan çalışmalar, bu şairleri millî edebiyat bağlamına yerleştiren tanıtıcı yazılar ve özet biyografilerle kotarılmış seçkilerden ibarettir. Bunlar arasında en kapsamlısı Hüseyin Tuncer'in *Beş*

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi. (emrahp@bilkent.edu.tr)

Hececiler (1994) başlıklı kitabıdır. Osman S. Kocahanoğlu'nun *Milli Edebiyat Hareketi ve Beş Hececiler* (1976) başlıklı derlemesi bu bağlamda yazılmış bir diğer yapıttır. Hasan Kolcu'nun *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları* (1993) adlı çalışması ise, Beş Hececiler'i de kapsayan tartışmanın daha geniş bir düzlemde anlatıldığı, kapsamlı bir yapıttır.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901–62) “Namık Kemal’e Devam” şeklinde başklandırılan bir dersinde Fransız romantiklerindeki Ossian etkisinden şöyle bahseder: Hugo, Musset, Vigny, Lamartine hep Ossian ile başlar. Ossian her üçüne de tesir eder” (26). İlhan Başgöz, Mark Azadoski'den çevirdiği *Sibirya'dan Bir Masal Anası*'na (2002) yazdığı giriş yazısında Macpherson ve Ossiancılık hakkında Türkçedeki ilk kapsamlı bilgileri verir. Öcal Oğuz da, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'nda (2004) Başgöz'ü de kullanarak konu hakkında genel bir özet sunar. Beş Hececiler'i değerlendirmeye geçmeden evvel, Türkçedeki çalışmalarını da gözeterek James Macpherson ve Ossiancılık hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

James Macpherson ve Ossian

Fiona Stafford, *Sublime Savage: James Macpherson and the Poems of Ossian* (Soylu Vahşi: James Macpherson ve Ossian'ın Şiirleri) adlı kitabına yazdığı önsöze, William Hazlitt'in 1818 tarihli “On Poetry in General” başlıklı çalışmasından bir alıntıyla başlar: “Bu genel bilgileri, dünya şiirinin farklı tarihi dönemlerindeki dört temel direğe işaret ederek bitirmeliyim: Homer, İncil, Dante ve eklememe izin verin, Ossian” (1). Ossian, dünya şiirindeki bu önemli rolünü, İskoç yaylarında, Galce konuşulan bir evde doğmuş James Macpherson'a borç-

ludur. Wikipedia'nın James Macpherson maddesinde şair hakkında şu bilgiler bulunmaktadır:

1736 yılında Ruthven'de dünyaya gelen Macpherson yüksek öğrenimini daha sonra birleşip Aberdeen Üniversitesi'ni oluşturacak King's College ve Marischal College'da görür. Bir yıla yakın Edinburg'da kalır ancak burada üniversite okuyup okumadığı belirsizdir. Öğrenciliği sırasında 4000 mısra şiir yazdığı söylenen Macpherson'un bunların bir kısmını 1758 yılında *The Highlander* (“Yaylalı”) adı altında yayımladığı bilinmektedir. Yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra tekrar Ruthven'e dönen Macpherson burada öğretmenlik yapmaya başlar. Macpherson, Moffat'ta Douglas müellifi John Home ile tanışır ki kendisi ezberden Galce şiir söyleyebilmektedir. Home'a yaylalardan ve civar adalardan toplandığı varsayılan Galce şiir yazmalarını gösteren Macpherson'u Home, bunları yayımlaması için cesaretlendirir ve 1760 yılında, İskoç Galcesinden çevirilmiş çeşitli şiir parçaları *Fragments of Ancient Poetry collected in the Highlands of Scotland* (İskoç Yaylalarından Toplanmış Eski Şiir Parçaları) adıyla Edinburgh'da yayımlanır. Bu şiirlerin otantikliğinin sıkı savunucularından olan Dr. Hugh Blair, Macpherson'un Gal araştırmalarında harcamak üzere bir ödenek almasına yardımcı olur. Sonbaharda Kuzeydoğu İskoçyayı ve başta Skye olmak üzere civar adaları gezen Macpherson, çeşitli Galce yazmalar toplar ve bunları Kaptan Morrison ile Rev. A. Gallie'nin yardımlarıyla çevirir. Ertesi yıl gezisini ve yazma toplama serüvenini daha güneydeki Mull, Argyll'e doğru genişletir.

1761'de Macpherson, Ossian

(Fionn'un oğlu Ossian'a dayanan) adlı eski bir şair tarafından, İrlanda mitolojisinden "Fingal" (Fionn mac Cumhaill) üzerine yazılmış Galce bir epik bulduğunu ilan eder ve aynı yıl bu epiği *Fingal, an Ancient Epic Poem in Six Books, together with Several Other Poems composed by Ossian, The Son of Fingal translated from the Gaelic language* (Fingal, Fingal'in oğlu Ossian tarafında yazılmış altı kitaplık epik ve beraberinde bazı şiirler, Galceden çevrilmiştir) adıyla yayımlar. *Fingal*, Macpherson'un ilk şiirlerinde kullandığı vezinlerle yazılmıştır. Bu kitabı 1763'de *Temora* ve 1765'de bir toplu basım olarak *The Works of Ossian* (Ossian'ın şiirleri) takip eder.

Çevirilerin 3. yüzyılda yaşamış bir ozandan yapılmış olduğu iddiası beraberinde "otantiklik" tartışmalarını da getirmiştir. Samuel Johnson, 1775 yılında yayımlanan *A Journey to the Western Islands of Scotland* (Batı İskoç Adalarına Bir Yolculuk) başlıklı kitabında, yaptığı bazı yerel keşiflerin Ossian'ın 3. yüzyıldan seslenen otantik bir şair olmadığını, Macpherson'un, bulduğu bazı eski şiir ve hikâye parçalarını kendi yarattığı bir romans içinde birleştirerek böyle bir yapıt oluşturduğunu öne sürer. Macpherson ömrünün sonuna kadar bu iddiaları redderek Ossian'ın otantikliğini savunur. Modern araştırmacılar ise daha çok Johnson'ın iddialarını desteklemektedir.

Sahte ya da değil, Macpherson'un yapıtı Ossian, Britanya'yı da aşip kıta Avrupa'sındaki birçok romantik ve ulusçu harekete hız vermiştir. Onun ölümü ardından Malcolm Laing, *History of Scotland* (İskoçya Tarihi) başlıklı kitabına yazdığı önsözde Johnson'ın görüşlerini doğrular ancak ahlakî tarafı bir tarafa bırakılacak olursa Macpherson'un

en büyük İskoç yazarlarından biri olduğunu söyler. Kaynaklarının otantik olmaması, onun eski efsaneleri onarırcan ortaya koyduğu doğal güzellik ve vakur melankolinin önünde bir engel teşkil etmemiş, bilakis başka hiçbir yapıt Avrupa romantik akımlarını bu kadar derinden etkilememiştir.

Bu etki gerçekten muazzam ve etkileyicidir. 18. yüzyıl sonundan 19. ve hatta 20. yüzyıla ulaşan bir zaman alanı içinde romantik sanat akımlarının dışında da bir çok sanatçı, düşünür ve devlet adamını etkileyen Ossian, Batılı halkların uluslaşmasında ve modernleşmesinde önemli bir iz bırakmıştır.

Bizi bu yazı bağlamında Ossian'ın otantikliğinden ya da Batılı uluslara yaptığı etkilerden çok, Macpherson'un Ossian'ı kurgularken nasıl bir motivasyonla hareket ettiği, bu motivasyonun dolaylı da olsa Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl bir yankı bulduğu ve hece hareketini doğuran şartların Ossian'ı oluşturan şartlarla olan paralelliği ilgilendirmektedir. James Porter, Macpherson'un yapıtını halkbilimi düzleminde değerlendirdiği "Bring Me the Head of James Macpherson': The Execution of Ossian and the Wellspring of Folkloristic Discourse" ("Bana James Macpherson'un Başını Getirin': Ossian'ın İdamı ve Folkloristik Söylemin Kaynağı") başlıklı yazısında Ossian'ın şiirlerindeki gücün 19. yüzyıldaki çeşitli sanatçıları olduğu kadar, Herder, Grimm Kardeşler ve Elias Lönnrot gibi öncü folkloristiklerin çalışmalarını da etkilediğini belirtir (397). Porter'a göre Macpherson, Lönnrot ve onun gibi araştırmacıları, "ulusal"ı ve "ulusal epik"i, halklarının "saf" ve şanlı geçmişlerini, saklı olduğu sözlü şiirden çıkarıp, dağınık parçaları birleştirmeleri

konusunda öncelemiştir. Aslında ilk defa Ossian ile birlikte sözlü kompozisyon ve performans gibi sözlü alana ait kavramlar daha bir somut düzlemde otantiklik, kimlik ve folklorun yaratıcı kullanımı gibi daha tartışmalı konularla birlikte gündeme gelmiştir (397). Porter bu bağlamda Macpherson'un kariyerini üç bölüme ayırır: 1) Galce konuşan bir şair olarak içinde bulunduğu geleneği "Anglofone" kültürün işgalinden kurtarma tasarımı. 2) Elindeki malzemeyi kullanması konusunda cesaretlendirilme, zira hem kendisi hem de Edinburgh'daki profesyonel danışmanı Hugh Blair, bu malzemenin kahramanlık şiirleri arasında saklı kalıp kaybolacağını düşünmektedirler. 3) Bir yandan şiirlerine "soylu ve vahşi" nosyonunu dahil edip bireysel dehasının etki alanını genişletmeye çabalarlarken, öte taraftan kendisini Keltik Ossian "ozanların sonuncusu" olarak ilan etmesi (397). Macpherson'un, Johnson'un takipçilerinin ve Alan Dundes'in yaptığı gibi "fakelore" (sahte folklor) düzleminde değerlendirilemeyeceğini düşünen Porter'a göre, 1805 yılında yapılan araştırmalarda ortaya konulanın aksine (ki bu araştırmalarda İskoç ve İrlanda bölgelerinde Fingal, Oscar ve Ossian'a ve başka kahramanlara dair hem sözlü hem de yazılı (yazmalarda) kaynaklar bulunmuştur) Haywood gibi araştırmacıların hâlâ şiirlerin hileli ve yanlış olduğuna dair çalışmalar ortaya koymalarını yadırgadığını belirtir. Ancak, Haywood, Porter'ın eleştirdiği *The Making of History* ("Tarihin Yapımı") adlı kitabının önsözünde Dr. Johnson'un aksine, çalışmasının Macpherson ve yapıtını sahtekâr olarak değil, yapıcı / oluşturucu olarak göstermek amacıyla olduğunu kesin olarak ifade eder (12). Bu bağlam-

da tartışmanın biraz da disiplinler arası bir rekabet düzleminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Ossiancılığın etki dalgası Osmanlı İmparatorluğu'na dolaylı da olsa ulaşmadan evvel, İngiltere'de Ziya Paşa'yı (1825–80) etkisi altına alır. Öcal Oğuz'un "Türkiye'nin Herder"i olarak gördüğü Ziya Paşa, Londra'da kaleme aldığı makalesi "Şiir ve İnşa"da (1868) Osmanlı klasik edebiyatını kendi kimliğine yabancı, Arap ve Fars şiirlerinin taklidi diyerek şiddetle eleştirir. Öcal Oğuz'un, "Herder'in görüşlerinin bir anlamda Türkçe'de ifadesi" (43) olarak nitelediği makalesinde, bizim asıl şiirimizin taşrada ve İstanbul'un avamında hüküm sürdüğünü, bunlara rağbet edilmediği için "beliğ ve tumturaklı" görünmediklerini ancak yaratıcı hamlenin bu şiirleri dikkate alması durumunda "az vakitte ne şairler, ne katipler"in yetişeceğini belirtir (43). Ziya Paşa'nın bu makaleyi yukarıda da belirttiğim gibi Londra'da yazmış olması tesadüfi değildir. Ziya Paşa, Ossiancılığın etkisinin devam ettiği Londra'da, Oğuz'un da dediği gibi kuramsal kaynağını tam olarak bilmeden bir anlamda "Ossianic" bir metin kaleme almıştır. Bu bağlamda "Şiir ve İnşa"nın, Ossiancılığın Türkçe'deki ilk yansıması olduğunu söyleyebiliriz. 19. yüzyılda Osmanlı klasik edebiyatına eleştirel yaklaşan bir diğer yazar olan Namık Kemal'in (1840–1888), Walter Scott'ın romancılığından etkilendiğini ve çeşitli yazılarında da onun "tarihi roman" anlayışından bahsettiğini biliyoruz. Ian Haywood da, *The Making of History*'de Walter Scott'dan "ikinci bir Macpherson" olarak bahseder (160). Hem Ziya Paşa'nın, hem de Namık Kemal'in aruz karşı "barmak hesabı" dedikleri hece

veznini önerdiklerini düşünürsek, Ossianik etkinin Türk edebiyatındaki vezin tartışmalarında yansıdığı söyleyebiliriz. Ancak bu tartışmaların hızlanması ve folklor ve ürünlerinin yaratıcı şekilde kullanılmaya başlanması Ziya Gökalp (1876–1924) sonrası döneme denk gelir. Yine de açık olan, hece vezninin tıpkı Ossian’ın şiirleri gibi ulus arayışında önemli bir rol oynadığıdır. Nitekim Mehmed Emin Yurdakul’un hece vezniyle yazdığı *Türkçe Şiirler*’de (1900) “Ben bir Türküm / Dinim, cinsim uludur” demesi bu arayışın Türklük etrafında somutlaştığı ilk örneklerden biri olarak karşımıza çıkar.

Beş Hececiler

Faruk Nafiz Çamlıbel (1898–1973), Enis Behiç Koryürek (1892–1949), Orhan Seyfi Orhon (1890–1972), Yusuf Ziya Ortaç (1895–1967) ve Halit Fahri Ozansoy’dan (1891–1971) oluşan “Beş Hececiler”, *Genç Kalemler* ve Ziya Gökalp’in hız verdiği “millî edebiyat hareketi” doğrultusunda, özellikle 1914’den sonra ürün vermeye başlarlar. “Beş Hececiler” ya da “Hecenin Beş Şairi”, hece vezniyle ürün vermeye başlayan bu genç şairlere o yıllarda verilen bir ad olarak öne çıkar. Hececiler de tıpkı “Ossian’ın şiirleri” gibi bazıları daha eski ancak bazıları oldukça yeni politik ve entelektüel kaygıların bir araya gelmesiyle güç bulur (Hougen, “Ossian and the Invention...”, 314). Türkçü hareketin önemli simalarından biri olan Ali Canip Yöntem, bu beş genç şairi “konuşulan güzel Türkçeyi yazı diline geçirerek yeni ve büyük davayı kazanan ve kazandıranlar” olarak ilan etmesinde bu politik ve entelektüel kaygılar şüphesiz ki önemli rol oynar. Hareketin kuramsal çerçevesi Ziya Gökalp’in yazılarında çizilirken,

Beş Hececiler’in şiirlerinde hareketin bir anlamda uygulaması yapılır. “Aruz sizin olsun, hece bizimdir” (Tuncer, 1) diyen Gökalp, hece-aruz bağlamında kurduğu bu ikili karşıtlığı, “Halk Medeniyeti” yazısında resmî medeniyet-halk medeniyeti düzlemine taşır. Bu karşıtlıklar doğrultusunda “Sart”laşmamış, yani öz ve saf kalmış olan sözlü alana, “tat”milletleri taklit ederek sartlaşmış olan ise yazılı alana tekabül eder. Bu kültürel alanlar şehir ve köy bağlamında yeniden üretilir ve “halka doğru” yapılan her türlü entelektüel yatırım “köye” yani Anadolu’ya yönlendirilir (361–62). Ali Canib’in yukarıda da alıntılıdığım yazısında işaret ettiği “konuşulan güzel Türkçe” bu bağlamda sözlü alanın bir ifadesi olarak okunabilir. Macpherson’un, Ossian şiirlerinde yaptığı saf, sözlü alanın sözde çeviri ya da yeniden yazım yoluyla yazılı alana taşınması edimi, bir bakıma Beş Hececiler’in edebî eyleminden de beklenmektedir. Hüseyin Tuncer, (Orhan Seyfi’nin hatıralarından aktararak) *Genç Kalemler*’in öncü isimlerinden Ömer Seyfettin’in, bir görüşme esnasında Orhan Seyfi ve Halit Fahri’den şiirde konuşma dilinin sadeliğine ve hece veznine dönmelerini istediğini belirtir (4). “Davayı kazanmaları” istenen bu gençlere dair beklentiler, Macpherson’un (yukarıda aktardığımız) kariyerindeki beklentilerle örtüşmektedir. Saf / sözlü / Anadolu / Türk olan, Arap ve Fars taklidi Osmanlı / şehir / yazılı olanın yerine ikame edilerek uluslaşma süreci tamamlanacaktır. Nitekim Beş Hececiler’in bu dönemde (1912–22 diyebiliriz) yazdıkları şiirlerde bu romantik beklentilere karşılık vermeye çalıştıkları çok açık bir şekilde görülebilir.

Bu bağlamda Faruk Nafiz’in “San’at”

şiiirî yukarıda saydığım ikili karşıtlıkların poetik olarak yeniden üretildiği iyi bir örnek olarak karşımıza çıkar. Daha çok şehir-taşra karşıtlığıyla ilerleyen şiirdeki yapay gerilim, Anglofon (İngiliz) kültürün baskısıyla İskoç yaylarında “saf” Gal sanatını keşfeden Macpherson’un duyduğu gerilimle son derece paraleldir. Son dörtlükte yer alan “yazılmamış bir destan gibi Anadolu’muz” mısrası, sanki hececilerden beklenen yeniden üretimin ne olduğunu anlatmaktadır. Yine Faruk Nafiz’in, “Çoban Çeşmesi”, “Memleket Türküleri”, “Koşma” gibi şiirlerinde de romantik Anadolu imgesi karşımıza çıkar.

Farklı bağlamlarda da olsa “ontan-tiklik” hem Ossian’ın hem de Beş Hececiler’in bu tarz şiirlerinde önemli bir problem oluşturur. Hececiler’in şiirlerinde rastladığımız son derece “pitoresk” köy imajları, bu şiirlerde anlatılan Anadolu’nun ne kadar gerçek olduğu sorusunu akla getirir. Örneğin Halit Fahri’nin “Anadolu Akşamı” şiirinin son kıtasındaki tablo, daha muhayyel, antik bir imgenin Anadolu’ya tercüme edilmiş halidir: “Sürüler iniyor karşı bayırdan. / Günün son ışığı vurmuş dereye. / Bir Muğla türküsü yükseldi kırdan: / ‘Ayşem, aygın baygın Ayşem, nereye?’” (Tuncer, 48). Aynı şekilde Orhan Seyfi Orhon’un “Anadolu Toprağı” şiiri de, Anadolu’yu romantik bir “hasret” duygusu içinde, şehrin karşıtı hür cennet olarak tasvir eder: “Kadir mevlam eğer senden uzakta / Bana takdir eylemişse ölümü; / Rahat etmem bu yabancı toprakta, / Cennette de avutmam gönlümü (Tuncer, 27).

Sonuç Yerine

18. yüzyılda başlayıp, 19 yüzyılda hız kazanan ve özellikle de Avrupa ve Amerikan romantikleriyle ulusçu-

larını etkileyen Ossiancılık, Osmanlı İmparatorluğu’nda da 19. yüzyıldan itibaren dolaylı olarak “vezin” ve “Türklük” tartışmaları etrafında etkisini göstermiştir. Tartışmaları yürütenlerin Ossian ya da Macpherson’a herhangi bir atıf yapmamış olmaları, ya da bunu henüz bilmiyor oluşumuz, özellikle Beş Hececiler’in şiirlerinde uygulanan millî hareketin ve romantik Anadoluçuluğun, Ossiancılıktan doğrudan etkilenmediğini göstermektedir. Ancak millî hareketin güç aldığı ve Ziya Gökalp’in kuramsal çerçevesini oluşturduğu bu romantik ulusçu duyarlılığın, Avrupa’da gelişen aynı duyarlılıkların bir getirisi olduğu da aynı şekilde bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda Öcal Oğuz’un da belirttiği gibi-dolaylı da olsa-“Beş Hececiler’ ve ‘Ossiancılık’ arasında pekâlâ ilişki kurulabilir” (34).

KAYNAKLAR

Haugen, Kristie Louise. “Ossian and the Invention of Textual History”. *Journal of the History of Ideas* 59 (Nisan 1998): 309-27.

Haywood, Ian. *The Making of History: A Study of the Literary Forgeries of James Macpherson and Thomas Chatterton in Relation to Eighteenth-Century Ideas of History and Fiction*. Londra ve Toronto: Associated University Presses, 1986.

Porter, James. “Bring Me the Head of James Macpherson: The Execution of Ossian and the Well-spring of Folkloristic Discourse”. *The Journal of American Folklore* 114 (Sonbahar, 2001): 396-435.

Stafford, Fiona J. *The Sublime Savage: A Study of James Macpherson and The Poems of Ossian*. Edinburgh: Edinburgh University Press: 1988.

Tuncer, Hüseyin. *Beş Hececiler*. İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.

Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ed. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.

Yöntem, Ali Canib. “Davayı Kazananlar”. *Heccenin Beş Şairi*. İstanbul: S. E. S. Yayınları, 1956, 6-10.